

DR. ORKUN ÖZBEK

Gıda Krizinin Görünen ve Gösterilmeyen Nedenleri

Artan nüfus, azalan stoklar, küresel ısınma... Yakın gelecekte yaşanabilecek bir gıda krizinin görünürdeki bu nedenlerine biraz ayrıntılı bakınca, olayın başka yönleri de görmek mümkün oluyor. Öncelikle gıda yetersizliğinde başrol oynayan demografik eğilimden bahsedelim.

Dünya nüfusu her geçen gün hızla artıyor. Nüfus artış hızını ortalama olarak küresel ölçekte düşüremedikçe, üretimin sabitlendiği varsayımı altında, gıda yetersizliği sürekli gündemde olacaktır. Dünya nüfusu her yıl yaklaşık 70 milyon artıyor. Yapılan nüfus projeksiyonları, 2050 yılında dünya nüfusuna 3 milyar kişi daha ekleneceğini belirtiyor.

Bu da üretim artışını zorunlu kılıyor. Ancak üretimin de elbet sınırları var. Bu durumda, üretimin doğal sınırlarına yaklaştığını düşündüğümüzde, demografik açıdan yapılması gereken tek şey, nüfus artışının önüne geçmek...

Öte yandan nüfus artışı büyük ölçüde Afrika kıtasında gerçekleşiyor. Zaten açlıkla boğuşan, gıda yardımlarıyla hayatını zar zor idame ettiren büyük kalabalıklara her geçen gün eklenen nüfus, kara kıtanın gelecekte açlık zincirini kırmamasını zorlaştırıyor.

Hızla büyüyerek ABD ekonomisini zorlayan ve bir süre sonra geçeceği öne sürülen Çin ile yine hızlı büyüme oranlarıyla gelişen ekonomiler arasına girmeye aday gösterilen Hindistan, halihazırda dünyanın en kalabalık iki ülkesi durumunda. Aynı zamanda nüfus artış hızları da ortalamanın üzerinde... İleriki yıllarda düşme sağlansa bile yapılan projeksiyonlarda 2050 yılında en kalabalık ülke olarak

Hindistan (1.531 milyon kişi), ardından da Çin (1.395 milyon) gösteriliyor.

Ancak dünya ortalamasına baktığımızda, nüfus artış hızının giderek düşmekte olduğunu da görebiliriz. Hızlı nüfus artışı bugün birçok ülke için sorun olmaya devam etse bile, nüfus fazlalığı hiçbir yerde açlığın nedeni olarak gösterilemez.

Bu, aynı zamanda olası bir gıda krizinin diğer bir nedeni olan talep trendlerine bakmayı gerektiriyor.

Yalnızca Çin ve Hindistan değil, diğer hızlı büyüyen ülkeler de dünyanın kalabalık ülkeleri arasında yer almakta. Gelir seviyeleri artan yüz milyonlarca kişi daha iyi beslenmek için gıda talebinde bulunuyor.

Dünya nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan 3 küsur milyar insan, beslenme zincirinin üst basamaklarına çıkmak için sürekli uğraş veriyor. Örneğin, gelişme yolunda, özellikle Çin'de ve Hindistan'da, gittikçe artan sayıda insan, insanlık tarihinde ilk kez zengin Batılı ülke vatandaşları gibi yemek (yani et) yiyecek kadar varlıklı hale geliyorlar. Yaklaşık 700 kalori değerinde yemle ancak 100 kalori değerinde sığır eti üretildiği hesaplanırsa, beslenme tarzındaki bu değişim, dünyada tahıl talebini büyük ölçüde yükseltiyor.

Gıda yetersizliğinin bir başka nedeni küresel ısınma. Kuraklığın her geçen yıl daha da fazla alanı kaplaması, sıcakların daha uzun sürmesi, yağışların düzensizliği ve az yağması, yağdığına şiddeti olması nedeniyle toprakların en verimli kısmını alıp götürmesi, dünya tahıl ve genelde gıda üretiminin gelecekte şimdikinden daha az olmasına yol açacak gibi görünüyor.

Küresel ısınmanın etkisi yalnızca bununla bitmiyor. Giderek kuruyan su kaynakları, gıda üretiminde verim düşmesine yol açmakla kalmıyor, aynı zamanda yakın bir gelecekte var olan üretim düzeyinin bile altında kalınması tehlikesini gösteriyor.

Artan gıda talebi karşısında su "arızının" büyük bir hızla daraldığı, herkesin bildiği bir başka gerçek. Yeni sulama kaynakları, artık değerli hazine haline gelmiş durumda. Yapılan tespitlere göre dünyada adam başına sulanan toprak alanı her yıl yüzde 1 oranında azalıyor ve böylece su, dünyanın en kıt kaynaklarından biri haline geliyor.

Tahıl ve pirinç fiyatları olumsuz hava koşulları nedeniyle arttı. 2007'de Bangladeş'te yaşanan tayfun 600 milyon dolar değerinde pirinci tahrip etti. Orta-Kuzey Çin'de geçen yaz yaşanan kuraklık kışın da olağanüstü soğukları ile birleşince Çin Dünya pazarlarından ithalat yapmak zorunda kaldı. Dünyada geçen yıl yaşana genel kuraklık ürün rekoltesini olumsuz etkiledi.

Bu üç unsur birlikte gıda krizini başka bir yönden de tehdit etmekte. Gıda fiyatlarının artması ve bu eğilimin uzun yıllar devam edeceği öngörüsü, gıda yetersizliği tehlikesini bir kat daha arttırıyor. Nüfusları dünya ortalamasının üzerinde, gelirleri ise dünya ortalamasının altında kalan ülkelerde milyarlarla ifade edilen kitlelere, artan gıda fiyatları nedeniyle yeterli gıda alamama tehlikesi bulunan orta-alt sınıflar da eklenmekte.

Aslında kriz işaretlerini daha önce vermeye başlamıştı. Dünya gıda pazarında 60 tarım ürününün fiyatı 2006'da % 14, 2007'de % 37 arttı. Mısır fiyatları % 70 arttı. Pirinçte artış % 100'ü aştı. Buğday, soya fasulyesi ve yemeklik yağlarda da çok hızlı artış oldu.

Gıda fiyatlarındaki artışın altında yatan ilk neden, petrol fiyatındaki artıştır. Özellikle endüstriyel tarımda girdilerin önemli bir bölümünü oluşturan petrolün fiyatı bu yıl rekor düzeye ulaştı ve varil başına 120 doları buldu.

Gıda fiyatlarındaki artışın diğer bir nedeni gıda ihraç eden bazı ülkelerin ithalatçı durumuna gelmesidir. Özellikle Hindistan ve Çin'in büyük ithalatçılara dönüşmesi önümüzdeki dönemde dünya gıda fiyatlarını daha da arttıracaktır. Pirinç fiyatlarındaki artışın nedeni gittikçe daha fazla ekim alanının endüstriyel tesislere ve konut yapımına ayrılmasıdır.

Gıda krizi ile bu yıl ortaya çıkan finansal kriz de çakişti. ABD'de başlayan kriz derinleşti ve yayıldı. Borsalarda birçok sektörün hisseleri riskli hale geldi. Spekülatörler dalgalanması muhtemel hisseler yerine risk taşımayan garantili alanlara para yatırmayı tercih ettiler. En sağlam yatırımlar; gıdaya ve fiyatı giderek artan petrole, madenler gibi hammaddelere yapılanlar. Nasıl olsa insanlar kriz nedeniyle zorunlu olmayan tüketimlerini kıssalar veya erteleseler de bir şeyler yemek zorunda düşüncesiyle, tatlı karlar için gıda sektörüne akıtılan paralar gıda fiyatlarını arttırdı. Stoklanarak saklanan pirinç ve tahıllar en karlı anda ortaya çıkmayı bekliyor.

İşin gıda arzı yönüne baktığımızda, gıda krizi tehlikesinin daha somutlaşmış verilerini görebiliriz. Dünya üzerinde tarıma açılacak toprak arzı neredeyse yok denecek kadar azalmış durumda. Dünyanın eko sistemini bozacak şekilde, ormanları yok edip tarla açmak pek akılcı değil. Bunun bedeli küresel ısınma... Buna karşın, Güney Amerika'daki Amazon ormanları kereste ya da, biyo-dizel yakıt üretimi için yok edilmekte. Bunun bedeli küresel ısınmada geri dönülemez noktaya hızla yaklaşmamız şeklinde görülüyor.

Öte yandan, maalesef Türkiye'nin de aralarında bulunduğu çoğu ülkede birinci sınıf tarım arazileri endüstriyel ve turistik tesislere, konut ve başka amaçlı yerleşimlere, golf sahalarına, otoyollara, yollara ve/ya gün geçtikçe büyüyen otomobil filoları için otoparklara vb. dönüştürülüyor.

Tüm bunlar yaklaşmakta olan bir gıda krizinin işaret fişekleri olarak görülmelidir.

Ancak yazının başında belirttiğimiz gibi, gıda krizinin bu nedenlerinin kaynağına bir başka yönden bakacak olursak, bu krizin yaşanmayabileceğini, gıda yetersizliğine de gerçekte hemen çözüm bulunabileceğini söyleyebiliriz.

Bu anlamda, dünyada gerçekte bir gıda krizinden çok, yıllardır süregelen yetersiz beslenme ve açlık sorununun derinleşmesinden bahsetmek gerekir. Birleşmiş Milletler resmi rakamlarına göre; yoksulluk nedeniyle açlık çeken insan sayısı 850 milyonu aşmış durumda. Buna dünya ölçeğinde temel besinlerin, vitamin ve minerallerin yeterli alınamaması olarak tanımlanan yetersiz beslenme ile karşı karşıya olan yaklaşık 2 milyar insanı da eklediğimizde, dünyanın neredeyse yarısının gıda yetersizliği içinde olduğunu söyleyebiliriz.

Özellikle 2008 yılı içinde şiddetlenen bu açlık durumunun öncelikli sorumlusu bu yıl içinde ortalama olarak yaklaşık %40 oranında artan gıda fiyatları. Ancak sorunun temelinde yatan daha genel bir neden var: Eşitsizlik ve gelir dağılımındaki dengesizlik...

Açlık ve yetersiz beslenmenin temel nedeninin, üretimdeki azalma olarak görülmemesi gerekir. Üretim azalmasına karşın, toplam gıda üretimi yeryüzündeki herkesin aç kalmaması bir yana, yeterli gıda alması için yetecek düzeyde.

Peki, halihazırda yeterli üretim yapılıyorsa, niçin bunca insan gıda yetersizliği çekiyor? Gıda yetersizliği sorunun daha hafif yönü... Bundan vahim olanı ise niçin milyonlarca insan açlık çekiyor, giderek açlıktan ölüyor?

Temel sorun eşitsizlik nedeniyle gıdaya ulaşmakta yaşanan sıkıntı. Bu durum gıdanın, artık insanların temel ihtiyacı olmaktan çok herhangi bir tüketim malzemesi, kar edilebilecek bir meta haline gelmesinden kaynaklanıyor.

Bu nedenle dünyadaki gelir ve fırsat eşitsizliğinin giderek açılmasının önüne geçilmelidir. Ülkeler ve sınıflar arası gelir eşitsizliğinin, dünya nüfusunun giderek artan bölümünü en temel insan haklarından olan beslenme hakkından mahrum bıraktığı gerçeği, açlık nedeniyle ölen milyonlarca yoksula yenilerinin eklenmesinin önüne geçilmesi açısından anlaşılmalıdır.

Kaynaklar:

- Brown, Lester, *Dünyayı Nasıl Tükettik*, Çev: M. Fehmi İmre, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Temmuz 2006
- Madra, Ömer, *Dünya Gıda Krizine Doğru*, Açık Radyo
- Başkaya, Cengiz, *Gıda Krizi*, Özgür Üniversite,
- Esparza, Luis *Açlık Konusunda 12 Yanlış*, Çeviren: Metin Çulhaoğlu